

Bevezetés

Az áteredő bűn tana a Trentói Zsinat által 1546-ban meghirdetett dogma. (Teljes szövegét a későbbiekben ismertetjük.) Különös jellemzője, hogy a mai napig félreértések és félreértelmezések övezik. Hiányzik a lényegre tapintó, egyértelmű definíciója. A „Mi az áteredő bűn?” kérdésre nem is egy meghatározás jut eszünkbe, hanem a paradicsomi „eset” idéződik fel a Biblia lapjairól. Ezt követően esetleges (kor- és intelligenciafüggő) az, hogy ebből az eseménycsomagból ki mit tart bűnnek, illetve ki mit hogyan nevez „névén”. (Az idősebb korosztály körében még arra is akad példa, hogy az áteredő bűn egyenlő a nemiség tudatosulásával.)

A Tanítóhivatal vajon hogy jár el ebben a helyzetben? Közel öt évszázaddal a dogmaalkotás után is azt látjuk, hogy Róma a teológiai tradíció által összekovácsolódott megjelöléseket rangsorolás nélkül szentesíti, amikor is szinonima szótárba illő meghatározást ad nekünk: engedetlenség, törvényszegés, parancsmegtagadás, lázadás, újabban önzés, bizalmatlanság. Az új katekizmusban (416-417) van ugyan egy „kvázi definíció” (az eredeti szentségtől és igazságtól való megfosztottság állapota; lásd később), de ez „már” nem az áteredő bűn, hanem annak következménye.

Miért gondoljuk, hogy mindenért Róma a felelős?.... De akkor kinek róható föl ez a tényállás? Ki „felel” a dogmákért, azok tartalmáért és hitelességéért?

A tisztánlátás kedvéért idézzük XVI. Benedek pápát, aki húsz évvel ezelőtt írt „Zur Lage des Glaubens” c. helyzetelemzésében a következőket mondja:

„Veszélyes szimptómák

A teológia széles köreiben felejtették el, hogy az alany, aki a Teológiát alkotja nem a tanítók, hanem a teljes katolikus közösség, vagyis az Egyház egésze. A teológiai munkának mint egyházi szolgálatnak a feledésbe merüléséből ered a teológiai pluralizmus, jobbra szubjektivizmus és individualizmus formájában, melyek nem sokat tudnak tenni a közös tradíció megalapozásában. Manapság minden teológus kreatív akar lenni; bár a tulajdonképpeni feladata a hit közös alapvetésében való elmélyedés, megértésében és hirdetésében való segítségnyújtás volna, és nem az, hogy újat kreáljon. Így a hit iskolákra és ellentétes áramlatokra töredezik, nagy kárt okozva Isten elbizonytalanodott népének.

A teológia ezekben az években nagy energiát fordított arra, hogy a hitet összhangba hozza az idők jeleivel, hogy rátaláljon a kereszténység átadásának új útjára. Végül mégis sokan arra jutottak, hogy ezek a fáradozások sokkal inkább a krízis erősödését, semmint a megoldását szolgálják. Igazságtalan lenne ezt az ítéletet általánosítani, de ugyanakkor helytelen volna egyszerűen tagadni.

A teológiának ebben a szubjektív szemléletében a dogma gyakran elviselhetetlen abroncsnak, a tanítói szabadság ellen elkövetett merényletnek látszik. Közben elveszítjük szemünk előtt azt a tényt, hogy a dogmatikai definíció az igazság szolgálatában áll, olyan ajándék, amelyet Istentől kapott tekintéllyel kell átadni a híveknek. A dogmák - mondta valaki - nem falak, amelyek elállják pillantásunkat, ellenkezőleg, végtelenre nyíló ablakok”. (1)

Jozeph Ratzinger kardinális úgy értékeli a teológiát, és annak kijegecesedett pontjait, a dogmákat, mint amelyek közvetlen kapcsolatban állnak az egyház népével. Ez így is van, hiszen a hit alapjainak elsajátítása a mai napig is a katekizmusok (be)tanításával veszi kezdetét. A katekizmusok pedig az Egyház alapvető dogmáit bontogatják. Ily módon a Tanítóhivatalnak közvetlen kapcsolata van az Egyház népével. Úgy látszik, a baj a teológusokkal van, akik munkájukkal nem ágyazódnak bele ebbe az eleven kapcsolatba, - sajátos szempontjaik miatt. Egyéni útjaikkal, önkényes témaválasztásaikkal a szubjektivizmus és individualizmus köntösébe bújva dezertálnak ebből a szép örökségből, - és következésképpen a Tanítóhivatalt is szabotálják.

„A DOGMATIKAI DEFINÍCIÓ AZ IGAZSÁG SZOLGÁLATÁBAN ÁLL...”

Ratzinger bíboros a dogmatikai definíciót az igazsággal a legközvetlenebb kapcsolatba hozza. Ezt az igényességet nem szabad feladnunk. A dogmákkal szemben egyszer s mindenkor az az igény támasztatik, hogy feleljenek meg az igazságnak, pontosabban, Igazságot tárjanak elénk, annak legérthetőbb, legtömörebb formájában.

A probléma azonban régi keletű: a Dogmák kimunkálása („fejlődése”) megállt a XVI. századdal, - az Igazság pedig vele együtt maradt le. A több évszázados dogmatikai hiátus mindig is jó táptalajnak kínálkozott a szekularizált gondolkodás számára. A jelen esetre alkalmazva: mivel az áteredő bűnnek csupán a körülírása történt meg, teret kaptak olyan „megfejtők” is, akik a történetiséget támadva erősítették a bizonytalansági faktort. Nem is beszélve bizonyos határ (illetve segéd)tudományokról, melyek képviselői „marginálisan” próbáltak intézkedni. Míg nem a XX. századi korszellem jókora éket vert a keresztény Dogmák és „az” Igazság közé, mert megtehetette.

(Mind)ENNEK VAN OKA!

Mivel a dogmaalkotás a XVI. században leállt, a „diagnózis” olyan okot tár fel, amelyet a dogmarendszer önmagán belül hordoz. Ez röviden (és bátran) megfogalmazva így hangzik: a dogmák önmagukban problematikusak, egyszerűen azért, mert a mai napig nincsenek befejezve, vagyis nincsenek készeken. Láttuk az áteredő bűn példáján. Számos megközelítés létezik, s ennek megfelelően diagnózisok sokasága. De csupán a körülírása történt meg, és nincs megállapítva egyértelműen és kizárólagosan a tartalma (lényege). Sehol sem találjuk meg azt az egyértelmű, rövid meghatározást, ami tulajdonképpen a definíció kritériumának megfelelő lenne. Vagyis az áteredő bűn tárgyköre éppen hogy definíció híján van. Ezt a tényállást fogjuk szemügyre venni a következőkben, miközben keressük a megoldást.

Ez a dolgozat kettős élményből született. Az egyik az áteredő bűn lényegére való rácsodálkozás, a másik pedig a Tanítóhivatal iránti elkötelezettség motívációja.

I.

MENTSÜK, AMI(G) MENTHETŐ

Nemcsak történet, de történelem is

A sorrendben mindent megelőző az a legnagyobb probléma, hogy az áteredő bűn elvesztette történeti (történelmi jelentőséget hordozó) karakterét. Tény hogy a „modern gondolkodás” kezdeteitől fogva a történetiség határára került. A lényegmegragadás (ami mindig is hiányzott a képletéből) éppen hogy megmenthette volna a történetiségét. (A következőkben ezt fogjuk bizonyítani!) Ennek híján viszont mítosszá degradálódott, illetve besorolást nyert a fikatív tanmesék világába. Nem csoda, ha ezek között a műfaji keretek között áldozatul esett a mítosztalanítás zsonglörködésének illetve „kultúrtörténeti” gyermekmesévé lett.

A történetiség bizonyításához mi azért nem folyamodunk semmiféle bevett módszerhez és magyarázathoz, mert világossá vált számunkra, hogy az áteredő bűn történetisége belülről nyílik meg igazán

Az első lépés meglepő lesz: **a történetiség szavatolásához kiindulópontunk annak a tételnek az elismerése hogy a z á t e r e d ő b ű n m i s z t é r i u m.** Mindjárt meglátjuk, milyen nagy segítség ez. A misztériumok ugyanis "párokban léteznek". Egyik a másikat igazolja. Jelen esetben például a bűn misztériumával szemben ott van a megváltás misztériuma. Ádámmal szemben ott áll Jézus. Nos, ami a Jézus-történetet illeti, ma már senkinek nem illik kételkedni Jézus személyének történetiségében, sem abban, hogy a Jézus-esemény történelmet formáló tényező.

Amennyiben pedig a megváltás a történelemben lejátszódó esemény, annyiban a megváltandónak is történelmi ténynek kell lennie.

Tehát az áteredő bűn történetisége egyenesen követelmény. A megváltás ténye belülről követeli meg a történetiséget, amit egyúttal vissza is igazol.

Exkurzus

Az első emberpár nemcsak a teológiában „eset”. A biológia tudományában is „esetté” (vagyis szimpla tagadásból m i s z t é r i u m m á !!) lett. De csak újabban, a genetikával kapcsolatos ismeretek gyarapodása révén. (Ezt megelőzően éppen hogy a biológia volt az előretolt állása azoknak, akik az első emberpár esetét – mint abszurdumot – elvetették. A darwini fajelmélet nevetségessé tette önmagában az első emberpárt mint „olyat”, - „eset” nélkül is. A korszerűtlen monogenizmust a poligenizmus eszméje váltotta fel, és nem illett értelmes embernek ezzel szemben „mást” hinni.)

Nos, a legújabb kori biológia génkutatása elképesztő eredményeket hozott: sejteinknek van egy olyan speciális génállománya, amely évmilliók óta állandó. Ez a sejtek kis

energiaegységeiben, a mitokondriumokban van. A mitokondriumok „önállóságát” és állandóságát az garantálja, hogy a mitokondriális DNS nem vesz részt az örökítőanyag nemi elkeveredésében. A másik érdekesség: a mitokondriumok egyértelműen a női ágon öröklődnek, mivel a hímivarsejtek az egyesülés után nem tartalmazzák őket (a farokrésszel együtt leválik és elpusztul az a pár, ami benne foglaltatott.) A mitokondriális génállomány változatlansága arra enged következtetni, hogy (legalábbis a ma élő) emberiségnek egy közös őse volt. Következzék egy idézet a híres oxfordi egyetemi tanártól, a darwinista Richard Dawkinstól

324 x 243 - vilagbiztonsag.hu

„Helyesen úgy fogalmazhatunk tehát, hogy a „mitokondriális Éva” az a legutóbb élt asszony, akiről elmondhatjuk, minden ma élő ember tőle származik a női ágon. Kell lennie olyan asszonnynak, akiről ez kimondható. Mindössze az nyitott kérdés, hol élt és mikor. Hogy élt valahol, valamikor, nem férhet hozzá kétség”.(2)

II.

DOGMATIKAI ÁTTEKINTÉS

700 x 310 - nicelife.hu

Az egyházatyák közül először Szardeszi Meliton és Szent Iréneusz említik ezt az állapotot. Dogmatikai szempontból elsőnek Szent Ágoston helyezi reflektorfénybe az áteredő bűnt, Pelagiusszal folytatott vitájában, a megigazulás kérdése kapcsán. Próbálkozott az áteredő bűn lényegét is meghatározni. A concupiscentiára gondolt, de ebben „mindent” beleértett, az Istentől való elfordulást is. A keresztség ezt eltörli, de a rendetlen kívánságok megmaradnak. (Contra Julianum, II.3,5; De peccatorum meritis II,4)

Canterbury Szent Anzelm az eredeti bűn lényegét a kegyelmi status elvesztésében látta, amelyet a keresztség ad vissza.

Aquinoi Szent Tamás is így értelmezte, de tovább elemezte. Megállapított egy formális elemet (a kegyelem hiánya) és egy materiális elemet (a concupiscentia). (STh I-II,82,3)

Meg kell jegyezzük, hogy az áteredő bűn kérdése kezdettől olyan komplikált, hogy az egyébként hiteles és nagyra méltatott egyházatyák között is akadtak szélsőséges álláspontok. Így például Origenész nem vallotta az áteredő bűnt „áteredőnek”, hanem személyes (külső, bűnös) tettnek. Tertullianus pedig „vitium originis”-nek tartotta, természeti „hibának” könyvelte el.

Külön „felvonást” képez magának „az áteredésnek” a hogyanja. Világos ugyanis, hogy a bűnös állapot átöröklését nem elég Ádám bűnének valamilyen erkölcsi beszámításával magyarázni. Ambrosius, Catharinus véleménye ezen a téren befolyásolta de Lugót, Suarez és Scheebent is: az átöröklés az első emberrel való természetes összetartozáson alapszik (Ef 2,3; Rm 5,12; I Kor 15,22), s így maga a bűn az emberi nembe való beleszületéssel terjed, nem utánzással.

Az Egyház zsinatainak határozataiból:

Karthágói zsinat (418)

Az áteredő bűn

„1. kánon. A karthágói egyházban tartott szent zsinatra egybegyűlt valamennyi püspök úgy látta jónak: ha bárki állítja, hogy Ádám, az első ember halandónak teremtett, mégpedig oly módon, hogy akár vétkezett, akár nem, testi halált kellett volna elszenvednie, vagyis, hogy elhagyja a testet, nem a bűn büntetéséül, hanem természeti szükségszerűség folytán, legyen kiközösítve.

2. kánon. Úgyszintén úgy határoztak: ha valaki tagadja, hogy az anyaméhéből újonnan született csecsemőket meg kell kereszteni, vagy azt állítja, hogy a bűnök bocsánatára keresztelik meg ugyan őket, de semmi olyat nem hoznak magukkal az Ádámtól való eredeti bűnből, ami az újjászületés fürdője engesztel ki, vagyis következképpen rájuk a keresztelés formájában a „bűnök bocsánatára” kifejezés nem helyesen, hanem tévesen van értelmezve, legyen kiközösítve. Mert nem lehet máshogyan értelmezni az apostol szavait: „Egy ember által lépett a világba a bűn, majd a bűn következményeként a halál, és így a halál minden ember osztályrésze lett, mert mindnyájan vétkeztek” (vö. Róm 5,12), csak azon a módon, ahogy a mindenhol elterjedt katolikus Egyház azt mindenkor értelmezte. Tehát a hitnek e szabálya szerint a kicsinyeket, akik koruknál fogva bűnt elkövetni maguktól még képtelenek, valóságosan azért kereszteljük meg a bűnök bocsánatára, hogy újjászületésükben megtisztuljanak attól, amit származásuk révén magukkal hoztak.

3. kánon. Továbbá úgy határoztak: ha valaki azt mondja, hogy az Úr szavai: „Atyám házában sok hely van” (Jn 14,2), úgy értendők, hogy a mennyek országában lesz egy közbenső hely, vagy valahol másutt valamilyen, ahol olyan szent gyermekek élhetnek, akik keresztelés nélkül hagyták el az életet, amely keresztelés nélkül a mennyek országába, vagyis az örök életbe

belépni lehetetlen, legyen kiközösítve. Mert amikor az Úr azt mondja: „Aki nem születik újjá vízből és Szentlélekből, az nem megy be a mennyek országába”(vö. Jn 3,5), akkor vajon melyik katolikus keresztény kételkedne abban, hogy a sátán martaléka lesz az, aki nem vált méltóvá arra, hogy Krisztus társörököse legyen? Mert aki nem kerül a jobb oldalra, az kétségkívül a bal oldalra jut”. (2)

Orange-i zsinat (529)

Az áteredő bűn

„1. kánon. Ha valaki azt mondja, hogy Ádám törvénysértése által az ember nem teljesen, azaz nem testileg-lelkileg „vált rosszabbá”, hanem úgy hiszi, hogy amíg a lélek sértetlenül megőrzi szabadságát, a test romlást szenved, Pelagius tévedésétől rászedve szembeszegül az Írással, amely azt mondja:” A lélek, amely maga is vétkezett meghal”(Ez 18,20), és „Nem tudtátok, hogy annak szolgálói vagytok és annak kell engedelmességetek, akinek mint szolgák alárendelitek magatokat?” (Róm 6,16); valamint: „Mindenki annak a rabja, aki legyőzte”. (vö. 2Pét 2,19).

2. kánon. Ha valaki azt állítja, hogy Ádám törvényszegése egyedül neki volt romlására, de már sarjadékainak nem ártott, avagy azt bizonygatja, hogy csak a test halála, amely a bűn büntetése, származott át az első emberről az egész emberiségre, de már nem így a bűn, amely a lélek halála: az ilyen ember igazságtalan Istennel szemben és ellentmond az Apostol szavának: ”Egy ember által lépett be a világba a bűn, és a bűn által a halál, és így a halál minden ember osztályrésze lett, akiben mindnyájan vétkeztek”. (Vö. Róm 5,12) (3)

Tridenti (Trentói) zsinat

Határozat az áteredő bűnről 5. ülés, 1546. június 17.

1510

„Hogy a mi katolikus hitünk, „amely nélkül lehetetlen Istennek tetszeni” (Zsid 11,6), a tévedésektől megtisztulva csorbítatlanul megőrizze vegyítetlen tisztaságát, s hogy a keresztény népet „a tévedésbe ejtő álnokság szelei el ne sodorják” (Ef 4,14), mivel ezekben az időkben amaz ősi kígyó (vö. Jel 12,9; 20,2), az emberi nem örök ellensége az Isten Egyházát temérdek egyéb gonoszság mellett azzal is felforgatta, hogy magáról az eredeti bűnről és annak gyógyszeréről nemcsak új, hanem régi tévedéseket is felszított -, a Tridenti szentséges, egyetemes és általános zsinat,...

vissza kívánván szólítani az eltévelyedetteket és megerősíteni az ingadozókat, követve a Szentírást, a szent atyák, a megerősített zsinatok tanúságait, s magának az Egyháznak ítéletét és egyöntetű állásfoglalását is, megvallja és hirdeti mindazt, amit az eredeti bűnről az alábbiakban kimond:

1. Aki nem vallja, hogy Ádám, az első ember, amikor a paradicsomban megszegte Isten parancsát, azon nyomban elveszítette szentségét és megigazultságát, amelyben őt Isten létrehozta, és sértő törvényszegése miatt oly mértékben fölkeltette Isten haragját és felháborodását, hogy a halál jutott neki osztályrészül, amivel Isten korábban fenyegette is, s a halállal egyszersmind fogolyként annak hatalma alá került, aki ezután „a halálon uralkodott” (Zsid 2,14), vagyis az ördög hatalma alá (került), s ezért „a sértő törvényszegés miatt Ádám teljesen, testileg és lelkileg romlott állapotba került : legyen kiközösítve.

2.”Ha valaki azt állítja, hogy Ádám törvényszegése egyedül neki magának volt romlására és nem az ő ivadékainak”; hogy az Istentől nyert szentséget és megigazultságot, amelyet elvesztett, csak a maga számára vesztette el, s nem számukra is; vagy hogy az engedetlenség bűne által csak a „halált és a testi büntetéseket származtatta át az egész emberiségre, nem pedig a bűnt is, amely a lélek „halála”: legyen kiközösítve, mivel ellentmond az Apostol szavainak: ”Egy ember által lépett a világba a bűn, akiben mindnyájan vétkeztek (Róm 5,12)”

3. Ha valaki Ádámnak ezt a bűnét, amely eredetét tekintve egy, és nem utánczás, hanem leszármazás által ered át mindenre, és sajátjaként van benne minden egyes emberben, megszüntethetőnek mondja akár az emberi természet erői révén, akár másféle módszerrel, mint az egyetlen közvetítő, a mi Urunk Jézus Krisztus érdeme által, aki az Ő vére által (vö Róm 5,9k) kibékített minket Istennel, aki „megigazulásunkká, megszentelődésünkkel és megváltásunkká lett” (1Kor1,30); vagy aki tagadja, hogy a Krisztus Jézus által szerzett megváltó érdem a keresztség szentségének útján fejt ki hatását mind a felnőttekre, mind a gyermekekre, ha szertartását az Egyház által gyakorolt formában szabályszerűen végzik: legyen kiközösítve.

Mert „nem adatott más név az ég alatt az embereknek, melyben üdvözülhetnének”(ApCsel 4,12). Ezért halljuk: „Íme az Isten Báránya, íme aki elveszi a világ bűneit”(Jn 1,29). Valamint: „Mert mindannyian, akik megkeresztelkedtek, Krisztust öltöttétek magatokra”. (Gal 3,27).

4. Ha valaki tagadja, hogy az újonnan megszületett csecsemőt meg kell kereszteni akkor is, ha megkeresztelt szülőktől ered, „vagy bár állítja, hogy meg kell kereszteni őket a bűnök bocsánatára, de azt mondja, hogy a gyermek semmi olyat nem hordoz az Ádámtól való eredeti bűnből, amit az újjászületése fürdőjében ki kellene engesztelni”, hogy így a gyermek elnyerhesse az örök életet, vagyis következőképpen a keresztség formáját a bűnök bocsánatára nem helyesen, hanem tévesen értelmezi: legyen kiközösítve. Mert nem lehet máshogyan érteni az Apostol szavait: ”Egy ember által lépett be a világba a bűn, és a bűn által a halál, és a halál minden emberre elhatott (áterjedt), akiben mindnyájan vétkeztek” (Róm 5,12), csak azon a módon, ahogyan a mindenütt elterjedt katolikus Egyház ezt mindenkor értette. „Ezért tehát a hitnek a szabálya az apostoli hagyomány szerint, a kicsikre is érvényes, akik koruknál fogva bűnt elkövetni még maguktól képtelenek, de akiket ezért valóban meg kell kereszteni a bűnök bocsánatára, hogy újjászületésükben megtisztuljanak attól, amit származásuk révén magukra vontak”. „Aki újjá nem születik vízből és Szentlélekből, az nem mehet be Isten országába” (Jn3,5).

5. Ha valaki tagadja, hogy a mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme, amely a keresztségben adatik, eltörli az eredeti bűn állapotát, vagy állítja, hogy nem törli el teljesen azt, ami valódi és sajátos értelemben vett bűn, hanem csak letörli, vagy csak nem tudja be: legyen kiközösítve.

Mert az újjászületett lelkekben Isten semmit nem utál, mivel: „nincs semmi elmarasztaló ítélet azok ellen, akik a keresztségben Krisztussal a halálba temetkeznek” (Róm 6,4), „akik nem a test szerint élnek”(Róm 8,1), hanem a régi embert levetve felöltötték az újat, akik „Istenhez hasonlóvá lettek” (Ef 4,22k; Kol 3,9k), ártatlan, szeplőtlen, tiszta, hibátlan és Istentől szeretett fiakká lettek, s akik „Istennek örökösei, Krisztusnak pedig társörökösei” (Róm 8,17) úgy, hogy a mennybe való belépésük útjában semmi sem áll.

Ez a szentséges zsinat vallja és tartja, hogy a megkereszteltekben ugyan megmarad a rendetlen kívánság (concupiscentia) vagy bűnrevivő kívánság (fomes), de amikor harcra kerül a sor, ez a rendetlen kívánság egyáltalán nem képes ártani azoknak, akik nem egyeznek bele a bűnbe és Jézus Krisztus kegyelmével férfiasan küzdenek ellene. Mert bizony „aki szabályszerűen küzd, koszorút nyer” (2Tim2,5). A szent zsinat hirdeti, hogy ezt a rendetlen kívánságot, amelyet az Apostol olykor „bűnnek” nevez (pl. Róm6,12-15; 7,7 14-20) az Egyház sosem úgy értelmezte, hogy azért bűn az elnevezése, mintha az újjászületettekben valódi és sajátos értelemben bűn lenne, hanem mert a bűnből van, és a bűnre hajlik. Aki ellenkezőleg gondolkodik: legyen kiközösítve.

6. Ez a szentséges zsinat kinyilvánítja azt is, hogy nincs szándékában az eredeti bűnről szóló eme határozat megállapításait vonatkoztatni az Isten Anyjára, a Boldogságos és Szeplőtelen Szűz Máriára, hanem övele kapcsolatban a boldogemlékü IV. Sixtus pápa rendelkezéseit kell követni, mégpedig az azokban foglalt büntetések terhe alatt, amely rendelkezéseket ez a szentséges zsinat ezennel megújítja”. (4)

Az I. Vatikáni zsinat (1869-1870) és a II. Vatikáni zsinat (1962-1965) egyáltalán nem foglalkoztak az áteredő bűnnel. (Ez utóbbi a GS 13.-ban egy mondat erejéig kitér rá)

Érdemben utóljára a trentói zsinat foglalkozott az áteredő bűnnel.

Mint zsinat tehát a trentói marad reflektorfényben. **Meg kell állapítsuk azonban, hogy a Trentói zsinat is adósunk maradt: nem tisztázta ugyanis az áteredő bűn lényegét.**

Gál Ferenc szavaival szeretnénk állást foglalni:

„A Trentói zsinat nyitva hagyta azt a kérdést, hogy mi az eredeti bűn lényege. Csak azt állítja, hogy a keresztség eltörli mindazt, ami bűn volt. A döntést azok ellen hozták, akik az áteredő bűnt azonosították a rendetlen ösztönös vágyakkal, tehát valamiképpen biológiai útra terelték a kérdést. A zsinat arról sem szól, hogy hol van az akarati mozzanat és a felelősség. Kétségtelen, hogy a gyermek nem lehet felelős állapotáért, mert hiányzik nála az egyéni elhatározás. A dogma szövege csak annyiban igazít el, hogy az utódok állapotát az első ember bűnével hozza kapcsolatba”. (5)

Értékelés

Az egyházatyák és a zsinatok áteredő bűnről szóló tanításait az jellemzi, hogy általában „valami ellen” íródtak. Nagy szerepet kapnak bennük bizonyos provokáló tényezők. Így személyek (Ágoston például saját bűnös énje és Pelagiusz ellenében érvel), vagy az adott történelmi szituáció (Trentói zsinat a reformációval áll opponenciában). Ez tulajdonképpen megfelel a dolgok természetének, hiszen hitvallásaink is ilyen miliőben születtek és éppen ezért időt állók. A patt helyzetek azonban sok tekintetben nem kedveznek a tanok tisztaságának. Az indulatok centrifugális ereje vagy a sürgetően kényszerítő helyzet idő előtti produktumokat eredményez. Elmarad a Szentírásion belüli gondos elemzés, ütköztetés és mérlegelés. Ugyanígy korfüggő az is, hogy a **zsinati megfogalmazásokban** a hangvételt sokkal inkább meghatározza Isten ítéletének hangoztatása mint kegyelmének meghirdetése. **Így „a tan”, helyett tilalomfákra lelünk,** amelyekre egyenként vannak megfeszítve a „hitszegés bűnei”.

A DOGMATIKAI HIÁTUS KÖVETKEZMÉNYEI

Régi örökség új köntösben

Miután az áteredő bűnnel érdemben utoljára a Trentói zsinat foglalkozott, és mivel a lényegére nézve akkor sem határozott, a modern teológia egy ötszáz éves csomagot görget maga előtt.

A szellemtudományi értékekre az jellemző, hogy ha nincsenek igazán rendben (készen!), akkor kikezdő őket „az idő”. Az áteredő bűn dogmájával is ez történt. Az elmúlt évtizedek alatt többet „dolgozott” rajta a Korszellem, mint az Egyház. Ott tartunk, hogy egyáltalán a bűn (a „bűn mint olyan”) kérdésessé vált. Az áteredő bűn érthetetlen dogmája egyenesen rossz cégérnek mondható, - miközben a dogmatikában axiomatikus szerepe volna. Tisztázatlansága „ösztönös tartózkodást” válthat ki: egyik legújabb szakmai összegző műben, a Dogmatika Kézikönyvében nincs is önálló fejezet az áteredő bűnről. A „Teremtéstan”, majd a „Kegyelemtan” címszó alatt találkozunk a témával. Idézzük:

„Teremtéstan” címszó alatt csupán ennyit olvashatunk:

„E témakör rendszeres teológiai tárgyalásában minden új kísérletnek elsősorban arra kell törekednie, hogy a Biblia tanúságtételét szilárdan fenntartsa és kimondja, azt ugyanis, hogy (1) a rossz eredete az ember cselekedetében rejlik (nem pedig Isten lényegében), hogy (2) az ember szabadsága a jóra nem pusztult el teljesen a bűn által, és hogy ennek ellenére (3) minden ember mindig újra kénytelen vereséget elszenvedni a rosszra való kísértés elleni harcban.... Az áteredő bűn fogalma egyrészt azt mondja ki, hogy az , egész emberiség rászorul a megváltásra, másrészt azt, hogy mindenkinek a gyökerei bűnös összvalóságba nyúlnak le: ez megelőzi az egyesek döntését a rossz mellett, tehát a személyes rossz cselekedetet. Az emberi bűn egyetemessége és társadalmisága azonban nem elkülönülten áll egymás mellett; az egyetemesség a bűn közösségi jellegén alapszik, a bűnösségnek olyan dimenzióján keresztül, amely megelőzi az egyéni szabad döntést”. (6)

A „Kegyelemtan”-ból (szintén szűkszavúan):

„A bűn ugyan (másképp mint a manicheusoknál) a szabad akarat tette; e szabad akarat azonban megromlott az Ádám ősbűne által keltett bűn és bűnös vágyakozás örögi körében. A döntő, amit Ágoston egyszer s mindenkorra megtanult Páltól (és Jánostól!), és amivel a nyugati teológiát maradandóan meghatározta: a bűn nem csupán az egyes akarat által eldöntött cselekedet, és a bűnösség nem csupán terhelő, mégis legyőzhető, erkölcsi és aszketikus erőfeszítéssel elnyomható hajlam, hanem valódi szolgaság, rabság, egy én-központú és istenellenes vágy elnyomása alatt”. (7)

Egyes teológusok tanításai

a) A konzervatív teológia képviselőiben

A közelmúlt legnagyobb magyar dogmatikusa **Gál Ferenc** így fogalmaz:

„Az áteredő bűn tana egyszerű mindennapi fogalmazásban azt jelenti, hogy az őszülők vétke, amellyel áthágták Isten parancsát, átszáll minden utódjukra. Ennek a bűnnek a belső mivolta a kegyelem hiánya, következménye pedig a halál és természetünk belső harmóniájának felborulása. Nem lehet tagadni, hogy a bűn kérdése a vallási életben a századok folyamán nagyon előtérbe lépett. Talán többet hangoztatták, mint a megváltást. Ma vi-

szont kortársaink nehezen értik meg, hogyan játszhat egy kezdeti epizód olyan döntő szerepet az emberiség üdvében vagy kárhozatában. Még hozzá olyan epizód, amelyet a Szentírás szinte naív színekkel, egy tiltott fának gyümölcséből való evéssel vázol fel.... A bűn elhatalmasodása, a természet belső meghasonlása és a halál, amelyet a kinyilatkoztatás kapcsolatba hoz az áteredő bűnnel, ma is az élet kegyetlen valósága. Amikor a teológusok arról beszélnek, hogy ezt a hittételt „új megvilágításba kell hozni”, nem arra gondolnak, hogy valamilyen naív hiedelmet eltüntessenek az egyházból, hanem arra, hogy egy misztériumot közelebb hozzanak a mai emberhez.....Amikor egy dogma teljes értelmét keressük, először a hivatalos egyházi döntéseket kell figyelembe vennünk”.(8) (Ezt már megtettük.)

Gál Ferenc milyen megoldást lát?

„Milyen értelemben bűn ez az átöröklött állapot? Kétségtelen, hogy a bűn lényege az Isten akaratával való szándékos szembehelyezkedés. De hogyan mondható bűnösnek pusztán az áteredő bűn alapján az, aki pl. még értelmét sem tudja használni? Az egyházi tanítás az, hogy a gyermek ezzel a bűnnel születik a világra. Biztos azonban, hogy ez nem mondható benne személyes bűnnek, hanem csak a bűn állapotának. Azért bűnös állapot, mert hiányzik belőle az a kegyelmi kapcsolat, amit az egész emberiségnek hordoznia kellene és amit az első ember bűnével visszautasított. A személyes bűnhöz viszonyítva tehát itt csak hasonlósági értelemben vett bűnről lehet beszélni. Ha pedig a szándékosság fogalmát is némiképpen tisztázni akarjuk, akkor csak arra hivatkozhatunk, hogy az első ember Isten akaratából mindnyájunkat képviselt, és az emberi természetnek ez az Istentől való „elfordulása” az ő akaratára vezethető vissza. Be kell vallanunk, hogy az áteredő bűn is beletartozik abba az üdvtörténeti jelenségbe, amit Pál apostol egyszerűen a „gonoszság titkának” nevez (2Thessz 2,6)....

„A jelen üdvrendben a bűn nem lehet az első lépés, mivel a bűn Isten természetfeletti közeledésének a visszautasítása. Az első ember az egész emberiség számára birtokolta a kegyelmet, tehát elfogadhatjuk, hogy az áteredő bűn titka a kegyelem misztériumában keresendő. A kegyelem ingyenes adomány, vagyis megelőzi az egyéni döntést. Isten maga közeledik és teremtményét olyan állapotba helyezi, amit magától nem érhetne el. Az ember visszautasíthatja ezt az adományt, de akkor annak hiánya a lét megbolygatása, Isten akaratával való szembenállás lesz. Így ez a „bűnös” állapot is megelőzi a szabad akaratú döntést az egyes emberben és úgy szerepel, mint szomorú örökség”. (9)

Exkurzus

Gál Ferenc professzor hitelt érdemlő mondatai mögött ott van kora teológiai irodalmának széleskörű ismerete. Ebben a témában elemzi pl. Karl Rahner szemléletét:

„Rahner kerüli a „természet bűnének” emlegetését, inkább az emberi szolidaritásra hivatkozik (Sacramentum mundi I.1108). Isten a kegyelmet az egyéni döntést megelőzően ajánlotta fel az egész emberiségnek, s mivel az most ennek az emberiségnek történetében lejátszódó ok miatt hiányzik, azért az egész közösség szemben áll ezzel az isteni akarral, **tehát állapota analóg értelemben bűnnek mondható**. Vagyis Ádám gyermekeinek a maguk testi és történeti összetartozásában nem jár ki a kegyelem, születésükkel válnak az emberiség tagjává, tehát a bűnös állapotot is ott vonják magukra. A kegyelmet csak egy új természet- fölötti közösségbe való beiktatás által. (10)

Most átadjuk a szót egy bibliai teológusnak, **Székely Jánosnak**, aki nézeteit exegetikai érvekkel is alátámasztja. (Róm 5,12-21 magyarázata során a következőket fejti ki:)

„Az első emberben az egész emberiség vétkezett. Ádám bűnét már a Bibliában is elkezdtek így értelmezni: „Asszonytól indult útjának a vétek, az ő bűne miatt halunk meg mindnyájan” (Sír 25,24 vö Bölcs 2,24). Világosabb megfogalmazásokat az apokrifekben találunk 4 Ezdr 7,48/118/ szerint Éva vádolja Ádámot: „Ó, Ádám, mit tettél, ami-kor vétkeztél? Bukásod nem csak rád hullott vissza, hanem ránk is, a leszármazottaidra. (vö. még 4 Ezdr 3,20-26: „Nem vetted el tőlük gonosz szívüket, hogy a törvény gyümölcsöt hozhasson bennük. Mert az első Ádám, aki gonosz szívű volt, vétkezett és legyőzetett, és éppígy aztán mindazok, akik belőle származtak. Így a romlás állandó lett. A törvény a gonoszság gyökerével együtt volt az emberek szívében, ám a jó eltávozott, a gonosz maradt”). Syr Bar 17,3 azt írja, hogy Ádám az egész emberiség éveiből levágott.

Am nemcsak így lehet a bűnbeesés elbeszélését értelmezni. A történet alapvetően nem az első emberről, hanem az **emberről** szól. Ádám nem tulajdonnév, hanem azt jelenti: ember. Az elbeszélés a bűnbeesést összehasonlíja Izrael történetével....

A bűnbeesés történetének legfőbb tanítása az, hogy a rossz (a Ter 3,14-19-ben felsorolt büntetések) oka a bűn. Az elbeszélés nem a legelső történelmi eseményt akarja ábrázolni, hanem az őstörténetet. Ezekre a kérdésekre válaszol: Ki az ember? Honnan van a rossz? Bibliai elbeszélés szerint az ember egyszerre Isten alkotása és korlátolt, tévedő halandó. Nem esik szó a bűn átörökítéséről. A Ter 2-3 az egész történelem horizontja, nem annak első eseménye. A bűn nem valamiféle átszármazás által, hanem a bűnözés által uralkodott el a világon (mivelhogy mindenki vétkezett)....Az eredeti görög szövegben nincs benne a bűn átörökítésének gondolata. Nem beszél arról, hogy a bűn átszármazna nemzedékről-nemzedékre, pusztán a bűn egyetemes uralmát húzza alá (a bűn belépett az első bűnessel, és azóta uralkodik a személyes bűnök miatt), hogy azután Krisztus művének egyetemes érvényét is kiemelhesse. Az első bűn és az azóta elkövetett bűnök között van oksági kapcsolat a páli szöveg szerint (Róm 5,17-19), ahogyan Krisztus engedelmissége és a mi megigazulásunk között is van oksági összefüggés. Am az első ember engedetlensége és a többi bűn között fennálló oksági összefüggés nincs körülhatárolva. Az apostol inkább csak arra gondol, hogy Ádám bűne beengedte a világba a Bűnt. Hasonlóan nem foghatjuk fel automatikusan, mechanikusan a megigazulás kiáradását minden emberre Krisztus megváltó tette által. Erre utal Róm 5,17 megfogalmazása:”...az egy Jézus Krisztus által uralkodnak az életben azok, akik a megigazulás kegyelmének és ajándékának teljességét b e f o g a d j á k”.

Nem a bűn áteredését állítja tehát az apostol, ahogyan a kegyelem átörökléséről sem beszél.

...Az apostol tehát a bűn átszármazásának gondolata helyett egyszerűen a bűn egyetemes hatalmát hangsúlyozza, amiből az ember nem tud a maga erejéből kitörni és amelyen a mózesi törvény sem tudott változtatni.....Az Ószövetség körülbelül 50 különböző szót (!) használ a bűn megjelölésére, a vétek különböző árnyalatainak kifejezésére. A bűn egyetemessége közmeggyőződése a bibliai embernek.

Szent Pál ebbe a bibliai hagyományba áll bele, amikor a bűn egyetemességéről beszél. Hogy a bűn uralkodik az egész világon, az olyan evidencia a számára, amit nem is kell magyaráznia. Róm 3,10.19: „Nincs igaz egy sem”...Ez a végkövetkeztetés az evidencia erejével hat, nem is szorul indoklásra. Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az apostol tanítása nem ellenkezik a későbbi katolikus teológia áteredő bűnről vallott felfogásával (vö. DS 1512), ám annál kevesebbet állít”.(11)

b) Kitörési kísérletek

Pierre Teilhard de Chardin

„Ha valaki egész modern lélekkel igyekszik élni és szellemileg átgondolni a kereszténységet, olyan falakba ütközik, amelyet mindig az eredeti bűn okoz. Ez először is a kutató emberre vár, aki előtt a bukás hagyományos magyarázata végleg elzárja az utat minden olyan kutatásban, ami a világ messzire utaló perspektíváját nyitná meg. Mert hát a Bűn elbeszélésének betű

szerinti értelmét akarják megmenteni azok, akik elkeseredetten védik az első emberpár konkrét valóságát. De...van még ennél nagyobb baj is. Mert ha a keresztény tudós el akarja fogadni Ádámot és Évát, akkor a történelem nem csak irreális módon szakad szét az ember megjelenésének nivóján, hanem az eredeti Bűn mai elgondolási formája még egy közvetlenebbül életbevágó területen is – vagyis a hit terén – minden pillanatban ellenszegül vallásunk kitárulásának. Elvágja reményeink szárnyát, folyton és kérhetetlenül visszavet a jóvátétel és az engesztelés sűrűn ránk fekvő árnyai felé...Ha olyan vonásokkal gondoljuk el az eredeti bűnt, amilyenekkel még ma is felruhazzák, akkor bizony olyan kényszerzubbony, amelyben egyszerre fuldoklik eszünk és szívünk....S hogy az eredeti bűn dogmája megköt és vérszegénnyé tesz, az egyszerűen amiatt van, mert mai kifejezési formája elavult statikus látásmód maradványa – az evolucionistává lett mai szemléletmódunk kellős közepén. Mert hát a bukás gondolata igazában csak fixista (merev) világképben igyekszik magyarázni a rosszat.... S az is tény, hogy a teológia minden szubtilis különbségtevései ellenére is a kereszténység ama uralkodó hatása alatt fejlődött ki, hogy körülöttünk minden rossz egy kezdeti bűnből született.

Dogmatikai szempontból olyan Világegyetem atmoszférájában élünk, ahol a fő feladat a jóvátétel és az engesztelés....Sokféle tudományos, erkölcsi és vallási ok miatt a Bukás klasszikus ábrázolása számunkra már csak nyűg és szavak hangoztatása, s ezzel nem kap éltető táplálékot sem szellemünk, sem szívünk”. (12)

Az érdekesség kedvéért idézünk a **protestáns** oldalról (az Ige Egyházából!) is egy teológust, **Jörg Zinket**, aki szintén „a maga módján” elemez és ítélkezik:

„A gnózis fontos ága volt a Mithrász-kultusz, amelyben többek között a parszizmus elevenedett meg újra. Ez a kultusz a 3. században még a kereszténység legnagyobb ellenfele volt.

Már az eredetileg Zarathusztrára visszamenő vallás is hordozott „gnosztikus” vonásokat, amikor élesen szétválasztotta Ahura Mazda, a világosság istene világát, és Ahrimánét, a sötét ellenistenét, s az ember életét e kettő feszültségében láttatta. Ez a vallás azután összekapcsolódott további gnosztikus elemekkel, s így jött létre a Mithrász-vallás. A római katonák között legnépszerűbb kultusz, akik így a világosság katonáinak tarthatták magukat.

Augustinus, a 4. századi egyházatya fiatal éveiben a Mithrász-kultusz követője volt....A Mithrász-kultusból egy másik idea is átkerült a kereszténységbe Augustinuson keresztül, és pedig az eredendő bűn gondolata. Ez az elképzelés, amely szerint az ember természeténél fogva gyógyíthatatlanul bűnös, méghozzá az „összülők”, Ádám és Éva „bűnesete folytán”, a Bibliában sehol nem fordul elő. Az a felfogás, hogy az ember Isten ellensége, és az is marad, amíg Isten maga meg nem szabadítja kitaszíttóságából, nem keresztényen gondolat, hanem gnosztikus. Sürgősen felejtjük el.

Hiszen Jézus óta nem kirekesztettek, száműzöttek vagyunk – ahogy azt a paradicsomkerti történet meséli -, hanem meghívtak. Nincs más dolgunk, mint engedni a meghívásnak.

Ez, és nem más az evangélium lényege”. (13)

Értékelés

A dogmatikai hiátus következményei

Klasszikus dogmatikai megközelítésben egybehangzó és egymást erősítő véleményeket látunk. A problémánk csak az, hogy „nagy az áthallás” egyik tárgykörből a másikba. Vagyis nagyban és egészében „minden érintve van”, mégsem értjük igazán a lényegét. Mi is

tulajdonképpen az áteredő bűn lényeges mozzanata? És „hol van”? Lelki motivációban kell keresnünk, vagy „az esetben”, vagy az Istennel való kapcsolat megszakadásában?

Teilhard a maga új világképével egyedi eset az Egyházban. Külön tanulmányt kívánna álláspontjának korrekt elemzése, amelyet itt nem tudunk megtenni. Ellentmondásossága abból a törekvéséből származik, hogy a hitet és a tudományt össze akarja kovácsolni. A művelet a tudomány javára dől el és egy devalválódott kinyilatkoztatást produkál, vagyis megoldás helyett magának a Szentírásnak az ide vonatkozó üzenetét kérdőjelezi meg.

Hogy hova vezet „a nincs is benne” és az „úgy volt-e egyáltalán”, az is kiderül a válogatásból. (A Gonosz „azóta is” hinti a „kijózanítás porát”.)

Sajnálatos tény, hogy **Jörg Zinket** is kisodorta a „Centrifugális Erő” az igazi harctérről és excentrikus nézőpontból kritizálja a Szentírás egyes részeit (a Szentírás önkényesen felvett másik részével). Könyvéből kiderül továbbá, hogy tulajdonképpen nem is hivatkozik sehol teológiai illetve más vallásos szakirodalomra.

A Katolikus Egyház Katekizmusa

A következőkben idézzük az áteredő bűnre vonatkozó tanítás központi gondolatait:
(A kiemelések tőlünk.)

387 „A bűn ténye – de különösképpen a kezdetek bűne – csak az isteni kinyilatkoztatásban kap megvilágítást. Annak ismerete nélkül ugyanis, hogy Isten mit adott nekünk, nem lehet tisztán megismerni a bűnt. Megkíséreltek neki olyan magyarázatokat adni, hogy voltaképpen nem más, mint a fejlődés okozta hiba, pszichológiai gyengeség, tévedés, az egyenetlen társadalmi szerkezet kikerülhetetlen következménye, stb. Egyedül csak Istennek az emberről alkotott terve ismeretében lehet megérteni azt, hogy a bűn visszaélés azzal a szabadsággal, amit Isten a teremtett személyeknek azért adott meg, hogy szeretni tudják őt és szeretni tudják egymást is”.

377. „A világ feletti „uralom”, amit Isten kezdetől fogva átadott az embernek, elsősorban magában az emberben valósul meg, mint önuralom. Az ember teljes volt és léte mindenben rendezett, mert még szabad volt attól a hármasságától, amely az érzéki gyönyöröknek, a földi javak utáni sóvárgásnak, és az értelem felszólításai ellenére önmagát állításnak a rabszolgájává tette”.

397. *Az ember az ördögtől megkísértetvén, hagyta, hogy szívéből kiirtsák a Teremtője iránti bizalmat, és visszaélve szabadságával, engedetlen lett Isten parancsa iránt. Ez az ember első bűne. Ezután minden bűn az Isten iránti engedetlenség lesz, és az ő jóságába vetett bizalom hiánya”.*

416. *„Bűne által Ádám, mint első ember, elvesztette azt az eredeti szentséget és igazságot, amelyet nemcsak a maga számára kapott Istentől, hanem minden ember számára”.*

417. *„Ádám és Éva utódaiknak az ő első bűnüktől megsebzett emberi természetet adtak át, amely tehát az eredeti szentségtől és igazságtól meg volt fosztva. Ezt a megfosztottságot nevezzük „eredeti bűnnek”.*

419. *„A Trienti zsinattal valljuk, hogy az eredeti bűn az emberi természettel átszármazott - „nem utánczás, hanem szaporodás által” – és így ez mindenkinek sajátja”.*
(kiemelések tőlünk)

Értékelés

Úgy látjuk, hogy a Katolikus Katekizmus áll a legközelebb a megoldáshoz, amikor az áteredő bűn lényegét a bizalmatlanságra és az engedetlenségre fókuszálja.

Bár a tanítás tartalmaz egy definíciót a 417. pontban, de ezt mint végső értékítéletet nem tudjuk elfogadni, mivel az áteredő bűn nem lehet azonos csupán egy öröklött hiányállapottal („megfosztottság”). Mint a későbbiekben meglátjuk, az áteredő bűnnek mindannyian aktív részesei vagyunk.

IV.

SZEMBEN(?) KARDINÁLIS TÉNYEK

1.

Ami még benne van a latban: **a keleti és nyugati teológia között hiányzik a szinoptikus látás.** Nyugatra rányomta bélyegét Szent Ágoston kegyelemtana, amely leszűkített látókörben zajló bonyolult és megoldhatatlannak látszó vitákat eredményezett.

A keleti Egyház az áteredő bünt elveti. Teológusai többségének az a véleménye, hogy Isten bűn nélkülinek teremtette Ádámot, s megadta neki a végtelen tökéletesedés lehetőségét, de ő megszakította magában a tökéletesedés folyamatát. Vétke miatt Isten képe eltorzult benne, de el nem tűnt. **Rossz természetét átörököltette ugyan leszármazottaira, ám azok nem részesei az ő személyes vétkének.** Az embernek megadatott a szabad akarat, hogy válasszon jó és rossz között. A szabad akarat érvényesítésére a csecsemő még nem képes, ezért a meg nem keresztelt gyermek nincs megfosztva a teljes üdvösségtől.

Itt most a rövid tényállítás hangoztatásánál nem megyünk mélyebbre. Elég csak annyit megállapítanunk, hogy a keleti és nyugati teológia szembenállása az áteredő bűn kérdésében igen nagy provokáló tényező, mely egymagában is megkívánja az áteredő bűn fogalmának tisztázását.

2.

Az áteredő bűn **m i b e n l é t e** (éppúgy mint az átörököltetés kérdése) a protestáns egyházakban is tisztázatlan. Következésképpen nem tisztázódik a keresztséggel való kapcsolata sem. Nem így a **h a t á s a**.(!!) Luther, Kálvin és követőik meglepő vehemenciával

fogalmazzák meg Rómával és a görögkeleti egyházzal szemben saját felismeréseiket: nem csupán Isten-képűségünk szenvedett kárt a kegyelem természetfeletti ajándékának megvonásával. Az emberi természet maga romlott meg, méghozzá testi és lelki mivoltában, el egészen a szabad akarat elvesztéséig. Ezek folyományaként az ember egész beállítódására jellemző lett az Isten ellenesség, ami azt jelenti, hogy aktuális bűnök nélkül, pusztán az eredeti bűn miatt is kárhozatra méltó.

* * *

A fenti kitekintés után azt mondjuk, hogy Róma, a Keleti egyház és a protestantizmus felfogásbeli szembenállását nem tekintjük végleges és megoldhatatlan ténynek. Hiszen közös nevezőre helyezi őket az eredeti bűn **L é n y e g é n e k a t i s z t á z a t l a n s á g a**. Meggyőződésünk, hogy Rómának ebben a megoldásban elől kell járnia. Mivel Róma a dogmák és az ordo salutis „sűrű” kapcsolatának letéteményese, meg kell oldania ezt a feladatot. Abban a reményben, hogy az **I g a z s á g a k v a n n a k e s é l y e i**.

V.

EGY ÚJ ÉRTELMEZÉS FELÉ

Előrebocsátjuk, hogy itt csak „a jelenséggel” foglalkozunk, a vonzataival mint pl. halál, szabadság, szabad akarat stb. nem.

Mint a bevezetőben megállapítottuk, újfent állítjuk hogy az áteredő bűn történetisége egyenesen követelmény. Lényegi mondanivalója belülről is megköveteli a történetiséget. Éppúgy megköveteli, mint ahogy a megváltás „megköveteli” Jézusnak a történelemben való belépését.

Leszögeztük: amennyiben a megváltás a történelemben lejátszódó esemény, annyiban a megváltandónak is annak kell lennie.

Mint említettük, a Katekizmusban két szó is magára vonta figyelmünket: a **bizalmatlanság** és az **engedetlenség**. Kezdjük velük az elemzést.

Bizalmatlanság

A bizalmatlanság telitalálatnak tűnik: ez a leg(esleg)első változás, amely Éva és Ádám lelkében lejátszódik. Nézzük, hogyan igazol vissza bennünket „azonnal” a Szentírás:

„*C s a k u g y a n azt mondta az Isten, hogy a kert egyetlen fájáról sem ehettek?*” (Ter 3,1b)
A kísértő már első szavában elárulja: az a „küldetése”, hogy elrabolja az ember Isten iránti bizalmát. Még nem jutottunk el a vizsgálódásban semmiféle „tethez”.

Ezen a ponton ki-ki hívja segítségül saját „jól fejlett” kritikai érzékét. Ha valamiféle „tettet”, vagy tettből fakadó következményt kell elvállalnunk áteredő bűnként, ez fogalmazódik meg

bennünk: „Mi közöm nekem az első emberpár t e t t é h e z ?! És ha én nem követtem volna el ugyanazt?”

Nos, ugyancsak mi magunk az áteredő bűnt Isten iránti bizalmatlanságnak definiálva, azonnal találva érezzük magunkat lelkiismeretünkben: „Igen, ez már az enyém! Ez rólam szól!” Sőt: valamennyiünké, akik - ha csak ideig-óráig is-, átéltük ezt az érzést. Nincs kivétel.

Igen, ebben áll a Katekizmus értelmezésének újdonsága, amely a vizsgált anyagban egyedül tartalmazza a „bizalmatlanság” megjelölést.

Engedetlenség

Itt már nem osztjuk a Katekizmus álláspontját. Meg kell állapítsuk, hogy ami a következőkben történik, az több mint Isten iránti engedetlenség.

Az ember a Gonosz ámtásának hatása alá került. A kísértőnek engedelmeskedett, nem Istennek. Ez túl van az Isten iránti engedetlenségen, bár azt is magában foglalja.

Az engedetlenséggel kapcsolatban másodjára azt állapítjuk meg, hogy az már cselekedet. És mint tett az első emberpáré, az ő bűnük volt és az is marad. A gyümölcsévés és következménye precedens és nem örökség. Példa arra, hogy hová és meddig visz az Istenbe vetett (Istenben való) bizalom elvesztése, miközben bűn bűnre halmozódik, annak vonzataival együtt (a kapcsolatok megromlása).

Ne tekintsük tehát áteredő bűnnek Ádám és Éva t e t t é t! Sem annak vonzatait. Ami itt történt, azt legszellemesebben Klaus Westermann találta el:

„Der Baum des Wissens ist als der Baum des Gewissens erwiesen”(a tudás fája a lelkiismeret fájának bizonyult). (14) S ez több mint szellemesség. Ha tudunk a sorok között olvasni, rájövünk arra, hogy a Kígyó ígérete ámtás volt és önámításá lett.

A végkifejlet olyan személyes bűnt jelez, amely a lelkiismeretben csapódik le. Minden jel erre utal: a rejtőzködés, a szeméremérzet, a félelem mind-mind a lelkiismereten keresztül támad fel. Lehetetlen azonban, hogy az emberiség Ádám és Éva „lelkiismereti csomagját” kapta volna örökségbe.

Még egy fontos észrevétel

Az Isten iránti bizalom elvesztéséből, (a bizalmatlanságból) még nem következtett automatikusan „az eset”. Két tényezővel is számolnunk kell a mérlegelésnél, melyeket az ember már birtokol a bűneset előtt:

a/. a Teremtőtől „nászajándékba kapott” szabd sággal

b/. a teremtett dolgok fölött biztosított uralommal („önuralommal”).

E két adomány Istentől kapott kettős garanciája lehetett volna egy c e z ú r á n a k, egy „M e g á l l j !”-nak. **Fontos észrevennünk, hogy nem volt szükségszerű lépniük. Meg lehetett volna állni önuralomban még bizalom híján is, de az ember „elhitetett önmagát” akarta és választotta.**

kísértés. (Egyébként Szent János megállapítása önmagában, első hallásra elnagyoltnak, túlzottan leegyszerűsítettnek, szinte primitívnek tűnik.)

Most feltesszük a kérdést: vajon mit céloz meg ez a kívánságlista? Azt látjuk, hogy az ÉN-t járja körbe-körbe.. Egyre „magasabb szinten”. Kiváltva a mélyen szunnyadó motívációt, a z ö n z é st. „Én...(ego).” „nekem”....”enyém”(egoizmus) A Gonosznak már ennyi is elég: az ember, aki Istentől a saját kezébe vette a sorsát. Ettől kezdve védtelen, kikezdhető, irányítható, befolyásolható, kísérhető.

Ezzel az analízissel megtaláltuk az áteredő bűnt képező két tulajdonságot, melyek a sugalmazás után, de még a cselekvés előtt „tenyészték ki”. Ezek az Isten iránti bizalmatlanság és az önzés. Nincs olyan „asszonytól született”, aki e kettővel szemben „szeplőtelenégi bizonyítvánnyal” rendelkezhetne. Ha csak ideig-óráig, ha csak percekre, pillanatokra, e kettőbe mindannyian belekóstolunk.

Exkurzus

a)

Elméletünket a Szentírás megerősíti. Szent Pál Róm 7,14k-ben az akaratnak olyan küzdelméről szól, amelyet a fentiek nélkül nem tudunk helyesen értelmezni. Nem tudunk ugyanis másképpen elszámolni azzal a „valamivel”, ami az akaratnak ilyen előzetes megromlását eredményezi.

Vajon mi lehet az oka annak, hogy nem idézik az áteredő bűnnel kapcsolatban Pálnak ezt a gondolatmenetét, holott egyenesen ide kíváncsozunk?:

”Tudjuk ugyanis, hogy a törvény lelki, én pedig testi vagyok: ki vagyok szolgáltatva a bűnnek. Hiszen amit teszek, azt nem is értem, mert nem azt cselekszem, amit akarnék, hanem azt teszem, amit gyűlölök. Ha pedig azt cselekszem, amit nem akarok, akkor elismerem a törvényről, hogy jó. Akkor pedig már nem is én teszem azt, hanem a bennem lakó bűn. Mert tudom, hogy énbennem, vagyis a testemben nem lakik jó, minthogy arra, hogy akarjam a jót, van lehetőségem, de arra, hogy megtegyem, nincs.

Hiszen nem azt teszem, amit akarok: a jót, hanem azt cselekszem, amit nem akarok: a rosszat. Ha pedig azt teszem, amit nem akarok, akkor már nem én teszem, hanem a bennem lakozó bűn.

Azt a törvényt találom tehát magamban, hogy - miközben a jót akarom tenni -, csak a rosszat tudom cselekedni. Mert gyönyörködöm az Isten törvényében a belső ember szerint, de tagjaimban egy másik törvényt látok, amely harcol az értelem törvénye ellen, és foglyul ejt a bűn törvényével, amely tagjaimban van. Én nyomorult ember! Ki szabadít meg ebből a halálraitélt testből?” (15)

Pál apostol plasztikusan állítja elénk a jó és a rossz harcát, mely végül is a rossz javára megnyílt zsákutcába viszi az akaratot. **De kérdésünkre - vajon mi okozza az akaratnak ezt az előzetes megromlását? - nem kapunk választ Szent Pál érvelésében.** Mi viszont az akarat előzetes megromlását az eredendő bizalmatlanságban és önzésben felismerve, kimondhatjuk azt, ami a sorok között van Szent Pál diagnózisában. **De hogy valami neki is „gyanús”, elárulja Rm 5,14-ben: „Úgyde a halál uralkodott Ádámtól Mózesig azokon is, akik nem az Ádám esetének hasonlósága szerint vétkeztek”. (16)**

b)

Az áteredő bűn és az újszülött. A tudomány eredményei.

Az áteredő bűn mérlegére most rátesszük a csecsemőt. Az előző fejezetekben sikerült behatárolni az áteredő bűnt a bizalmatlanságra és az önzésre. Most arra szeretnénk választ kapni, hogy – a tudomány mai állása szerint - ez a két tulajdonság mennyiben „áteredő”, azaz mennyiben van jelen a csecsemőkben születésüktől kezdve.

Itt segítségünkre lesz a pszichológia és a pszichiátria, alapos kutatásaival és számunkra is meglepő eredményeivel.

Bizalmatlanság

Első hallásra mi nem gyanúsítjuk meg a csecsemőket bizalmatlansággal. Már csak azért sem, mert Jézus követendő példaként állította felnőtt hallgatói elé a kisgyermek bizalmát (Mt 18,3-9). Ez így is van; a kisgyermek feltétel nélküli bizalma működik és példaértékű. De ez t a n u l t t u l a j d o n s á g. Vagyis születésünkkel nem hozzuk magunkkal.

Az emberi lélekkel foglalkozó tudományok jelentős ismeretre tettek szert ezen a téren. Egészen pontosan a kötődésemélet szolgál magyarázattal a bizalmatlanság problémájára.

Kötődni annyit jelent, hogy érzelmileg kapcsolódunk valaki máshoz. Ez az igény az emberi létezés egyik alapfeltétele. „*Harlow majomkísérletei bebizonyították, hogy a ragaszkodás kialakulásában már a prehumán szinten is nagyobb szerepe van a biztonságot nyújtó testi kapcsolatnak, melegségnek (amelyet a szőronya biztosít), mint a tápláléknak (amelyet a drótanya biztosít)...* Bowlby kötődésemélete szerint a gyermek ösztönösen törekszik a testi kontaktus megteremtésére...*A kötődés kialakulását Bowlby arra az időre teszi, amikor a gyermek képes különbséget tenni az anya és egy idegen személy között. A kötődés tehát egy fontos személyre irányul...A kötődés kialakulását megfelelő viselkedésminták megjelenése is jelzi*”.(17)

A kötődés minőségét Ainsworth „szokatlan helyzet paradigmá”-jával méri. Most anélkül, hogy a részletekbe belemennénk, idézzük, hogy az egészséges (biztos kötődéssel bíró) csecsemő hogyan reagál:

- A gyermek nyugtalanná válik, s tiltakozik, ha az anya eltávozik; ha visszatér, megnyugszik és örömet fejez ki.
- Fizikai kapcsolat hiányában is az anya felé fordul, figyelni hangját, mozdulatait.
- Ha az anya helyett egy idegen reagál a gyermek hívására, annak közeledtére kétségbeesetten sírni kezd, csalódott lesz.

A „szokatlan helyzet paradigmájával” tehát felszínre lehet hozni a csecsemőben „szunnyadó” bizalmatlanságot. Az anya eltávovása kezdetben kétségbeesést vált ki, mígnem a pici „megtanulja” ismétlésekből, hogy az anya eltávovása nem végleges, vissza fog térni. Ez a tény a szakirodalomban egészen pregnánsan tanítja a csecsemőkor legelső periódusára vonatkozóan, az ú.n. orális-szenzoros stádiumban, hogy „*A s z a k a s z k o n - f l i k t u s a a z a l a p v e t ő b i z a l o m é s a z ő s b i z a l m a t l a n s á g k ö z ö t t h ú z ó d i k. Ha a csecsemő szükségleteit a gondozó személyek, leginkább az anya, megfelelően kielégítik, akkor képes átélni a bizalom és biztonság érzését*”. (18)

Önzés

A modern pszichoszociális fejlődéseméletek a társas jelenségekre fókuszálnak, melyben kiemelkedő helyen van az *é n i d e n t i t á s*. Erickson énídentitáson a társas valósággal való kölcsönhatások során kialakult általános énérzést érti, amely állandóan változik. A fejlődés legfontosabb feladata az erős énídentitás kialakítása és megőrzése. A fejlődésemélet másik fontos fogalma a *k o m p e t e n c i a*, vagyis a dolgok uralásának igénye, mely a cselekedetek fő mozgatója.

Reflexióink: Én és a hatalmam. Már is megjelent összetevőiben a „komplett önzés”. Az eredendő önzés egyébként nem szorul olyan kimerítő magyarázatra, mint az ösbizalmatlanság. Egészen jól konstatálható és kontrollálható jelenség csecsemő- és kisgyermekkorától kezdve. Mi több, komoly feladatot jelent ezen őserők megzabolázása.

A MÁSODIK ÁDÁM

Isten úgy döntött, hogy a megváltás egy időbeni történés lesz, amelynek során Jézus az elejétől kezdve mindent „lépésről-lépésre” visszafordít.

Az áteredő bűn tekintetében Jézus szerepét így fogalmazhatjuk meg: Ő azért jött közénk, hogy visszafordítsa Ádám vétkét. Ezt a megkísértés története példázza.

Most vegyük szemügyre Lk 4,1kk szerint:

- Mondd ennek a kőnek, hogy **változzék kenyérré**
- Megmutatta neki **egy szempillantás alatt**
a földkerekség minden országát
- Ha Isten Fia vagy, **vesd le magadat innen**

Jánosnál
test kívánsága
szem kívánsága

kérkedés az étellel

Jézusnak ez a „három kísértése” tehát inverze az eredeti kísértésnek. **Miközben Jézus kiállja a próbát, egyben „konkrétummá avatja” Ádám és Éva esetét és „értelmezi” az áteredő bűn lényegét.** Teljesen egyértelmű, hogy a sátán kísértésének célja az, hogy Jézusnak Istenhez való bizalmát elorozza. Méghozzá az Írásra apellálva. Mindent egybevéve t é n y, hogy most is az említett két összetevőn van a hangsúly: a bizalmon és az önzésen, - valamint magán a „szituáción”: szemtől szemben a Gonosszal (Kísértővel).

Jézus a próbát kiállva igazolja vissza „eredendő bizalmát” és bizonyítja be számunkra, hogy m i n d e n e z e n a b i z a l m o n m ű l i k. Meg kell állapítsuk, hogy **magatartásában nem találjuk meg a „eredeti önzést” sem.** Nem mozdul rá a Gonosz

csábítására, mely igencsak kecsegtető kibontakozást ígér énjének. Sőt azt kereken visszautasítja.

NAGYSÁGREND DIFFERENCIÁLÓDIK

Vizsgálódásunk arra a még kellőképpen fel nem fedezett tényre irányítja a figyelmünket, hogy **Jézus megkísértésének története már a megváltásunk része.** (Azaz nemcsak követendő példát statuál, - amint vélekedni szoktunk.)

Jézus visszafordította Ádám és Éva „vesztét”. Ezzel betöltötte megváltó művének első fejezetét. A visszajáról megfogalmazva ez így hangzik: Ha Jézus nem állja ki a bizalom próbáját ebben a „szituációban” akkor minden „továbbira” alkalmatlan lett volna. Azaz sosem váltott volna meg minket.

Konzekvencia: mivel a megkísértés története már a megváltás része, így kétséget kizáróan a megkísértés története minősíti az „ártatlan bizalmatlanságot” ártalmas bűnné. Azaz javíthatatlanná, vagyis megváltandóvá.

Azt látjuk, hogy az Egyház távolról sem tulajdonít a megkísértés történetének ilyen jelentőséget. Most csupán két példát idézünk ennek érzékeltetésére:

Gál Ferenc klasszikus dogmatikájából (A megkísértés)

„A történet erősen stilizált, nehéz elképzelni, hogy Jézus a kísértő mellett ide-oda vándorol, és szentírasi idézetekkel vitatkozik vele (Léon-Dufour, i.m. 391-92). Nem látjuk a közvetlen apologetikai vagy épületes célt sem. Azt sem állíthatjuk, hogy itt kapjuk az összefoglalását azoknak a kísértéseknek, amelyeknek Jézus ki volt téve. Azt sem érezzük, hogy a jelenet segítségével az apostoli egyház különösképpen ki akarta volna emelni a Jézusba vetett hitét.

Amikor pl. Zsid 2,18 és 4,15 arról beszél, hogy Jézus hozzánk hasonlóan mindenben kísértést szenvedett, elsősorban a szenvedés idejére gondol, nem erre a jelenetre. Ezek alapján azt kell mondanunk, hogy a történet Jézus személyes elbeszélésére megy vissza. Az ősi hagyomány legföljebb színezte és dramatizálta”.

Bár a továbbiakban hozzáteszi:

„Az egyházatyák Iréneusztól kezdve hangoztatták, hogy Jézus mindig mint második Ádám tevékenykedett. Tehát itt is az egész emberiség képviselőjeként győzött a kísértő fölött. Ezért az elbeszélést úgy is felfoghatjuk, mint a paradicsomi kísértés ellenpólusát. Máté és Lukács párbeszédese módszere emlékeztet a paradicsomi történetre”. (19)

Ettől többet a dogmatikus azonban nem mond.

A Katolikus Katekizmus 538 – 539 –5 40 szakaszai szólnak Jézus megkísértéséről.

„Az evangélisták kiemelik e titokzatos esemény üdvözítő értelmét. Jézus az új Ádám, aki hűséges marad ott, ahol az első Ádám belebukott a kísértésbe. Jézus tökéletesen beteljesítette Izrael hivatását: ellentétben azokkal, akik annak idején negyven éven keresztül próbára tették Istent a pusztában, Krisztus úgy mutatkozott meg, mint Isten Szolgája, aki tökéletesen engedelmeskedik az isteni akaratsnak. Mindebben Jézus a gonosz lélek legyőzője: ”megkötözte az erős embert”, hogy visszavegye annak zsákmányát (Mk 3,27). Jézus győzelme a kísértő fölött a pusztában elővételezte a szenvedés győzelmét, amely az Atya iránti engedelmes

Mária érdemét már régen megfogalmazta az Egyház. Ő változtatta át Éva „nem”-jét „igen”-né. Amit Éva elvesztett, azt Mária visszaszerezte. De ez a tény már csak a vége annak, amely a kezdet kezdetén teljes egészében a **bizalom kérdése volt**.

Mária tudta, amit a Törvény értelmében mindeninek tudnia kellett, hogy házasságon kívüli terhességért halálra kövezés jár. „Igent” mondani Isten meghívására életének kockáztatását jelentette. Mégis a bizalom szavait halljuk: „Legyen nekem a te akaratod szerint”. Hogyan volt képes nem gondolni a megkövezésre és azt számításba sem venni? Mert **feltétel nélkül bízott Istenben**.

Teóriánk értelmében Mária maga taposta ki az utat a „dogmájához”. **Bűnnélkülisége nem az Egyház kreációja, hiszen ő maga bizonyította be Isten iránti bizalmát.** A két dogma szorosan összefügg egymással, hiszen csak az áteredő bűn tisztázása teszi biztos talajra az Immaculata conceptio dogmáját is.

Vegyük fontolóra lépésről – lépésre:

Ha tetszett Istennek, hogy úgy rendezzi a megváltást, hogy abban mindent visszafordít, akkor Máriának Éva inverzének „kell” lennie. Amennyiben a fentiek szerint értelmezzük az áteredő bűnt, akkor Mária „igazolhatóan” mentes volt az áteredő büntől. Ezt már nem „csupán” hitből valljuk, hanem a belátás erejével, vagyis – a fentiek után - meg vagyunk győződve róla.

Akkor viszont még tovább kell lépnünk: egy következő dogma irányába.

Már láttuk az előző fejezetben, hogy a megváltás műve nagyobb horizontot kap: a keresztt mellé kívánkozik a megkísértés története, mint megváltásunk első fejezete.

Most viszont azt is **meg kell látnunk, hogy Mária „Igen”-je egyúttal a megváltásunk első perce.** Őbenne fordul át Isten örök terve az időbeli megvalósulásba. Ez azt is jelenti, hogy **Mária nem egyszerűen bűn nélküli, de Társmegváltó is.**

Máris itt állunk az eljövendő Mária -dogma kapujában. Mondassék ki: Mária Corredemptrix.

Most nézzük, hogy a fenti attribútumokról mit tanít az Egyház.

Gál Ferenc dogmatikájából:

„Máriának Krisztussal való különleges kapcsolatát azzal is hangsúlyozzák, hogy a megtestesülést és Mária szerepét ugyanabból az örök isteni elhatározásból vezetik le (Ineffabilis bulla, II.vat. zsinat, Lumen g.61.) De nem úgy, mint két egymás mellé állított misztériumot, hanem úgy, hogy Mária anyasága függvénye a megtestesülés tervének. A II. Vatikáni zsinat ökumenikus szempontból nézte a mariológiát. Mária szerepét és kegyelmi kiváltságait Krisztus és az egyház oldaláról érzékelték, s nem akart olyan kérdéseket érinteni, amelyek teológiailag még nem érettek. Ezért iktatjuk be mi is a Máriáról szóló tanítást Jézus életének misztériumai közé”. (21)

A Katolikus Egyház Katekizmusából

487 *„Az, amit a katolikus hit Szűz Máriáról vall, azon alapszik, amit Krisztusról hisz. Az, amit viszont Máriáról tanít, megvilágítja a Krisztusba vetett hitét”.*

490 *„Máriának a legteljesebb mértékben szüksége volt Isten kegyelmére ahhoz, hogy hivatásának meghirdetésekor hitének szabad beleegyezését adhassa. Őt Isten kegyelme hordozta”.*

491 (Idézet a Szepplőtelen fogantatás dogmájából) „A Boldogságos Szűz Máriát fogantatásának első pillanatától kezdve a mindenható Isten sajátos kegyelme és védelme folytán, az emberiség megváltójának, Jézus Krisztusnak érdemei erejében, sértetlenül megóvta az áteredő bűn szennytől”.

492 (Idézet a Lumen gentiumból 53.) „Ő a megváltásban fenségesebb módon részesedett Fiának érdemeiért”.

493 „...Isten kegyelme által Mária minden személyes bűntől is tiszta maradt egész élete folyamán”.

494 (Idézi Ireneuszt) „Engedelmessége által Mária a saját és az egész emberi nem üdvösségének oka lett. Amit Éva engedetlensége összebogozott, azt kibontotta Mária engedelmessége”.

Befejezés

Láthatjuk tehát, hogy az áteredő bűn tisztázása kardinális feladat. Először is azért, mert ez a hiányosság kikezdi (jobban mondva már ki is kezdte) a dogma hitelét. Másodszer azért, hogy az Egyház a Szentírásig visszamenően tudja igazolni az Immaculata conceptio dogmáját és az Ige alapján tudja méltatni Mária szerepét a megváltásban. Harmadszor: az Egyház és a felekezetek kapcsolódásának esélyei jelentősen megnövekedhetnek a dogmák tisztázásával.

Budapest, 2008 decemberében

Miskolcziné Kis Katalin

J E G Y Z E T E K

- (1) Joseph Kardinal Ratzinger: Zur Lage des Glaubens 71-72.
- (2) Richard Dawkins, Folyam az Édenkertben,
- (3) DS 222-224
- (4) DS 371-372
- (5) DS 1511-1516
- (6) Gál Ferenc: Dogmatika I/205
- (7) Dogmatika Kézikönyve I/237
- (8) u.a. II/15
- (9) Gál Ferenc: Dogmatika I/204-205
- (10) u.a. I/206-207
- (10) u.a. I/205
- (11) Székely János: Az Újszövetség teológiája 217-220
- (12) Teilhard de Chardin: Christologia et evolution
- (13) Jörg Zink: Szent erőforrás 27
- (14) Klaus Westermann: Genesis 349
- (15) Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa Biblia fordítása
- (16) u.a.
- (17) A Pszichiátria Magyar Kézikönyve 138
- (18) u.a. 137
- (19) Gál Ferenc: Dogmatika I/300-302.
- (20) DS 1510-1516 bevezetőjéből
- (21) Gál Ferenc: I/280

Felhasznált irodalom

- Biblia (ford. a Mo-i Egyházak Ökumenikus Tanácsa) Bp. 1975. Ref. Zsinati Iroda
- Magyar Katolikus Lexikon Bp. 1993. Szent István Társulat
- Denzinger – Hünermann: Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai
Bp. 2004. Szent István Társulat
- A Katolikus Egyház Katekizmusa Bp. 1994. Szent István Társulat
- A Dogmatika Kézikönyve I.-II. Bp. 2000. Vigilia
- Dawkins, Richard: Folyam az Édenkertből Bp. 1995. Kultúrtrade Kiadó
- Előd István: Dogmatika Bp. 1978. Szent István Társulat
- Gál Ferenc: Dogmatika I-II. Bp. 1990. Szent István Társulat
- Gál Ferenc: Teremtett és megváltott ember Bp. 1970. Szent István Társulat
- A Pszichiátria Magyar Kézikönyve Bp. 2001. Medicina
- Ranschburg Jenő: Az érzelem és a jellem lélektanából Bp. 1998. Okker Kiadó
- Ratzinger, Joseph Kardinal: Zur Lage des Glaubens München, 1985. Verl. Neue Stadt
- Sczütz Antal: Dogmatika I. Bp. 1923. Szent István Társulat

Székely János: Az Újszövetség teológiája Bp. 2003. Szent Jeromos Bibliatanács

Teilhard de Chardin: Christologia et evolution Megjelent: L Europe, 1965 mars/avril,
Ford. Rezek Roman

Westermann, Klaus: Genesis (Biblischer Kommentar), Neukirchen, 1974.

Zink, Jörg: Szent erőforrás; Keresztyén hit a XXI. Században Bp. 2005, Kálvin Kiadó